

INSTITUTET FÖR
OFFENTLIG OCH INTERNATIONELL RÄTT

Uggleviksgatan 9^{II}

S-114 27 Stockholm

Tel. 08-21 62 44, 411 49 89

Pg 35 32 22-3. Pg klient 77 12 22-7

Svenska Handelsbanken 390 168 181

Organisationsnummer 556043-4481

Fax : 46 + (8) 21 38 74

Ang. detroniserade furstehus och deras rättigheter

Det har åberopats att Pretura Unificata di Bari 1.4.1952 i mål *åklagaren vs Umberto Zambrini*, samt Tribunale Penale di Pistoia 5.6.1964 i mål om klagan över brottmålsdomen mot *Francesco-Mario Paternò-Castello*, funnit prins Francesco Mario Paternò Castello di Carcaci i sin egenskap av den siste representanten för en suverän dynasti [d.v.s. Aragoniens kungahus] berättigad att förläna adelsstatus (Bari), resp. vara arvtagare till huset Paternò Castello Guttadauro di Emmanuel och legitim innehavare av samma familjs rättigheter, inklusive makten över *ius honorum* som bevarats genom familjetraditionen och som icke kan försvinna genom detronisering (Pistoia).

Därutöver har åberopats Tribunale Ordinario di Ragusas dom 8.1.2003, sittande som internationell skiljedomstol, i mål mellan *Istituto superiore de diritto nobiliare* å ena sidan och *Francesco Nicola Roberto Paternò Castello di Carcaci* å andra sidan. Enligt skiljedomstolens beprövande tillkommer *Francesco Nicola Roberto Paternò Castello di Carcaci* följande rättigheter i hans egenskap av blodsförvant och ättling på den kollaterala linjen till den siste suveränen av det Kungliga Huset av Aragon, såsom legitim arvtagare och tronpretendent :

- (a) egenskapen av Kunglig höghet och kunglig prins av det kungliga huset av Aragon, Mallorca och Sicilien;
- (b) rätten att kalla sig suverän och vara överhuvud till namn och vapensköld för det Kungliga Huset av Aragon, Mallorca och Sicilien, en rätt som man aldrig avsagt sig, jämte rätten för honom själv och hans ättlingar, de må vara man eller kvinna, att göra gällande för all framtid, med alla de kvaliteter, prerogativ, attribut och stilar som må följa med denna rang, möjligheten att bruka vapensköld, titlar och beteckningar som tillkommer honom genom arv ;

Internet-anvisningar

Institutet för offentlig och internationell rätt

finns på

<http://www.ioir.se>

Prof. em. Jacob W.F. Sundberg nås via e-mail på
sundberg@ioir.se

- (c) adlig rang såsom adelsman av hertigarna av Carcaci, prins av Emanuel, hertig av Perpignan och med Guds nåde och rätt arv, som legitim tronpretendent till Aragon, Mallorcas och Siciliens tron, titlarna prins av Katalonien, greve av Cerdagne, greve av Roussillon, patricier i Catania, herre till Valencia, herre till Montpellier, greve av Urgel, viscount av Carlades etc. etc. Suverän Stormästare till Militare Ordine del Collare di Sant' Agata dei Paternó, stormästare till Ordine della Real Corona Balearica, Stormästare av Real Ordine di Giacomo I d'Aragona, Stormästare av Ordine di San Salvatore d'Aragona och av Reale Ordine Aragonese dei Cavalieri di San Giorgio e della doppia Corona.
- (d) Sådana suveräna prerogativ som är kända som *jus majestatis* och *jus honorum* med möjligheten att förläna adelstitlar, med eller utan predikat, adliga vapensköldar, hederstitlar och ridderliga utmärkelser hänförande sig till nedärvda dynastiska Ordnar;
- (e) samt egenskapen av att vara internationellt rättssubjekt och Stormästare av icke-nationella ordnar såsom de förstås i [den italienska] lagen av den 3 mars 1951, nr 178.

Under hänsynstagande till vad ovan anförts, särskilt beträffande förklaringen att huvudmannen för Aragoniens, Mallorcas och Siciliens kungahus erkänns som ett internationellt rättssubjekt, har frågan ställts till IOIR vad detta innebär inom ramen för traditionell europeisk folkrätt och vilka skyldigheter, möjligheter eller begränsningar som kan följa med detta erkännande. I anledning därav har inom IOIR utarbetats följande

U T L Å T A N D E

Referensen till traditionell europeisk folkrätt kräver att saken sätts i perspektiv.

Det första som då måste sägas är att utgångspunkten för samtliga resonemang är arvfurstedömet. Detta får sägas återgå på den s.k. Saliska lagen (*lex Salica*), som nedskrevs på tidigt 500-tal under kung Clovis som lag för de saliska frankerna, och som var grunden för Charlemagnes kejsardöme. Som en ännu aktuell återklang av den saliska lagen gäller för de normandiska öarna (Guernsey och Jersey) som är en avskild feodal rest under brittisk suveränitet av hertigdömet Normandie, att den brittiska drottningens där tituleras som hertig av Normandie (aldrig som drottning) och hälsas som "the Queen our Duke". Likaså på brittiska Isle of Man – ett gammalt norskt vikingarrike – där hon tituleras "Our Lord". En bestämmelse i den Saliska lagen skulle spela stor roll i europeiska historia alltsedan den feodala medeltiden, nämligen den som gällde arv av land. Lagen föreskrev 'hatt till och huva ifrån' som det uttryckts i svensk medeltidshistoria. Lagen förbjöd att en kvinna skulle få arva

saliska land. Allt fäderneärvt land skulle gå till männen som var bröder, låt vara att det under kung Chilperic I någon gång omkring AD 570 gjordes ett tillägg som tillät arvet att gå till en dotter om det icke fanns manliga arvingar. Enligt sedvänjan i arvfurstedömen alltsedan 1400-talet för att säkerställa agnatisk succession anses den saliska lagen utesluta kvinnlig succession. Emellertid förekommer också den semi-saliska arvgången, som innebär att först när alla manliga arvingar dött ut, inklusive sådana på sidolinjen (collateral), så går arvet till den närmaste kvinnliga arvingen (dottern till den sista manliga arvingen) och efter henne i manlig salisk succession.

Den saliska lagen och dess skiftande tolkning ligger bakom ett otal europeiska krig, varibland kan som exempel nämnas Hundraårskriget, även mera moderna som Carlistkrigen i 1800-talets Spanien, Miguel-krigen i det samtida Portugal, och närmare oss 1848 års krig rörande rätten till Schlesvig Holstein.

Med upplösningen av universalmonarkin och dess kejsare och påvar, som präglat den s.k. Nya Tiden, och övergången till ett internationellt statsamfund och en folkrätt mellan suveräna furstar på grundval av Westfaliska freden (1648), präglades den politiska tillvaron av fortsatt dynastisk politik, förd mellan kungar och kejsare tillsatta av Guds Nåde. Mellan dem utbildades en särskild furstehusens egen folkrätt, som fick sina förnämsta uttryck i freden i Utrecht 1713. Denna serie av fredstraktater avslutade det Spanska tronföljdskriget 1701-1713, som sålunda rasade under det att Sverige var drabbat av den Stora Ofreden (1700-1721) i följd varav det svenska intresset varit mycket måttligt. Kriget hade i huvudsak stått mellan å ena sidan Ludvig XIV av Frankrike och Filip V av Spanien, och på den andra sidan den s.k. Stora alliansen mellan drottning Anna av Storbritannien, Nederländerna och hertigdömet Savojen m.fl. på den andra. Kung Karl II av Spanien var barnlös, sjuklig och själv den siste manlige medlemmen av det spansk-habsburgska huset. Hela det väldiga spanska väldet skulle därför bli herrelöst när han dog (vilket inträffade först 1.11.1700). Karl hade två fastrar. Arvsanspråk framställdes å vägnar av deras respektive söner, d.v.s. Ludvig XIV av Frankrike, och Leopold I av Österrike. Båda var dessutom förmälda med Karl II:s systrar, Maria Teresia, respektive Margareta Teresia. Den förra hade visserligen vid sitt giftermål med Ludvig XIV av sagt sig sina anspråk, men detta hindrade inte hennes man från att göra anspråken gällande och de fick visst erkännande. För att emellertid inte väcka alltför ont blod hos motståndarna överförde då båda monarkerna sina anspråk på släktingar, Ludvig XIV på sin andre sonson, Filip, hertig av Anjou, och Leopold I på sin yngre son i ett tredje äktenskap, ärkehertig Karl. Som ett kompromissförslag framställdes också anspråk av den bayerske kurfursten Josef Ferdinand, som var son till Leopolds dotter Maria Antonia.

Det ansågs vid denna tid tillåtet för en furste enligt gällande folkrätt att överföra suveränitet genom rättshandling *inter vivos*, se Hugo Grotius, *De jure belii ac pacis libri tres*, bok II, kap. VI, nr 3 och 14, samt bok I, kap. III, nr 12. På samma sätt hade fursten rätt att bestämma genom testamente eller annat förordnande för dödsfalls skull, vilken succession som skulle gälla för folkrättssubjekt eller folkrättsobjekt. Det testamentariska förordnande som kung Karl II gjorde av Spanien till förmån för sonsonen till Ludvig XIV, sålunda en Bourbon, var därför fullt i enlighet härmed. Se här Samuel von Pufendorf, *De officio hominis et civis juxta legem naturalem libri duo*, bok II, kap. 10, nr 6 och kap. 7 nr 11 (jfr Johann Wolfgang Textor, *Synopsis iuris gentium*, kap. IX, nr 26 och 27).

Ett första delningsfördrag ingicks i oktober 1698 mellan Frankrike, England och Holland som skiftade ett antal europeiska furstedömen mellan tronpretendenterna men gav resten av det spanska väldet till kurfursten Josef Ferdinand, men den uppgörelsen omintetgjordes genom Josef Ferdinands plötsliga död. Ett andra delningsfördrag mellan samma makter slöts då 1700, som gav Spaniens krona till ärkehertig Karl och kompenserade Frankrike med ett antal andra områden. Men så dog kung Karl II och han hade då i sitt testamente insatt den 17-årige hertig Filip av Anjou som arvtagare till alla sina stater, och Filip mottog med Ludvig XIV:s samtycke den spanska kronan och intågade 18.2.1701 i Madrid. Därmed bröt det Spanska tronföljdskriget ut.

Det tog slut efter samma dynastiska mönster. Leopold av Österrike dog 1705 och efterträddes av sin son Josef I, som i sin tur avled 1711. Hans närmaste arvinge var ärkehertig Karl. Det skulle innebära en förening av Spanien och Österrike under samma härskare, och detta låg ingalunda i den Stora alliansens intresse. Fördenskull inleddes i januari 1712 fredskongresserna i Utrecht som till sist ledde till fredsslut mellan England och Frankrike 11.4.1713. Enligt denna fred behöll Filip av Anjou det spanska väldet, under villkor att Spaniens och Frankrikes kronor aldrig förenades.

Uppgörelsen skall också ses mot bakgrunden av Österrikes särskilda dynastiska struktur. Den österrikiska monarkin var före Maria Teresias tid allenast ett konglomerat av länder som ofta icke hade något annat gemensamt än samma härskare. Till stor del hade väldet sammanbragts genom dynastiska förbindelser och den österrikiska dynastiska politiken ansågs särskilt framgångsrik som framgår av det välkända talesättet *Bella gerant alii, tu felix Austria nibe* (andra må föra krig, Du lyckliga Österrike gifter Dig).

I och med fördraget i Utrecht bekräftades en folkrättsregel, som krävde att en furste eller furstinna med arvsrätt skulle avsäga sig sådan rätt när vederbörande gifte in sig i

en främmande furstlig familj. Frågan kommenterades av professor J.W.H. Verzijl i *International Law in Historical Perspective*, bok III, s 332, i följande ordalag

The inconvenience of such hereditary acquisitions of territorial sovereignty had already become obvious long ago, owing to the danger of the accumulation of power and the consequent disturbance of the existing political equilibrium. This has led to the express prohibition of concentrating two specific crowns on one head...

Jämlikt denna folkrättsliga sedvanerätsregel (kunglig comitas) är det praxis inom de kungliga husen i Europa, att när en prins eller prinsessa (som är arvsberättigad inom sitt eget kungliga hus) gifter in sig i ett främmande kungahus, så avsäger sig vederbörande sin arvsrätt inom sitt eget hus för att inträda i det kungahus vederbörandes make tillhör och antaga det husets titlar och bli undersåte under dess suverän, allt för att förhindra en förening av arvsanspråk på olika folkrättssubjekt.

Sådana förordnanden och överenskommelser som en suverän *de jure* gör i sin offentliga egenskap är underkastade folkrättens regler om traktater (Emmerich Vattel, *Le droit des gens*, nr 214-215). Testamentariska bestämmelser (politiska testamenten) innefattar publika unilaterala internationella transaktioner, se närmare Oppenheim-Lauterpacht, *International Law*, 8th ed. vol. I, nr 486, 488 (jfr J.W.H. Verzijl i *International Law in Historical Perspective*, vol. II, s 17, och vol. III, s 304-307). Om den som på detta vis genom testamente eller annat förordnande förlorat sin arvsrätt underlåtit att protestera mot testamentet eller förordnandet, inträdde en folkrättslig preskription mot varje senare ifrågasättande av en sådan folkrättslig disposition från de efterkommandes sida, se härom Emmerich Vattel, *Le droit des gens*, bok II, kap. II, nr 145-146 (jfr 1969 års Wienerkonvention om traktatsrätten, Art. 31.3 (a)).

Skulle dispyt uppkomma beträffande vilken succession som gäller anbefalldes man i den folkrättsliga doktrinen att successionen rättsenligt avgörs av medlemmarna i det ifrågavarande suveräna huset, så t.ex. Samuel Pufendorf, *De officio hominis et civis libri duo*, bok II, kap. 10, s 135 ff :

In case a controversy should arise in regard to the succession in a patrimonial kingdom, it will be best to take the matter before arbitrators among the royal family.

(jfr Hugo Grotius, *De jure belli ac pacis libri tres*, Bok II, kap. 7, nr 27 (2).)

En intressant illustration av denna praxis erbjuder Pragmatican av 6.10.1759 som skulle komma att gälla som grundlag för kungariket Bägge Sicilierna. När kung Karl II av Bägge Sicilierna (sedermera känd som kung Karl av Spanien) skulle ärva Spaniens tron

etter sin äldre brors frånfälle utfärdade han denna Pragmatica som bestämmer förhållandet mellan successionen i Bägge Siciliernas kungahus och det spanska kungahuset. Han abdikerade från tronen i Bägge Sicilierna för att avskära Spanien från varje intervention eller delaktighet i italienska affärer, allt i enlighet med Utrecht-fredens principer. Därmed befriades den tillträdande kungen av Bägge Sicilierna, hans son Ferdinand I, vars efterkommande utgjorde kungahuset av Bägge Sicilierna, från kungens av Spanien fadersmakt, auktoritet och jurisdiktion, och detta kungahus etablerades därmed som ett nytt och fullständigt oberoende kungahus.

Saken aktualiserades ånyo när prins Carlo, pretendent till Bägge Siciliernas tron såsom andre son till greven av Caserta, gifte sig med Infanta Mercedes, äldsta syster och arvtagerska till kung Alfonso XIII av Spanien. Carlo avstod 14.12.1900 från sina dynastiska anspråk på successionen i kungahuset Bourbon av Bägge Sicilierna. Därmed ville han säkerställa att barnen i hans äktenskap med Mercedes skulle oåterkalleligen bli medlemmar av det spanska kungahuset och berättigade till den spanska successionen.

I enlighet med Utrecht-principerna mot varje förening av kungakronor avstod prins Carl av Danmark från sina successionsanspråk i det danska kungahuset när han 1905 valdes till kung av Norge.

Den napoleonska tidens revolutionära yra bragte många och våldsamma omstörtningar i den dynastiska politikens Europa. Kejsar Napoleon fördrev ett otal legitima monarker och ersatte dem med sina egna släktingar på Europas troner. Man fick ett alldeles nytt garnityr av monarker liksom man fick en alldeles ny fransk kejsarlig aristokrati. Furstedömet Pontecorvo i Kyrkostaten tilldelades t.ex. marskalken Jean-Baptiste Bernadotte, och huset Bernadotte har till i dag bevarat pretentionen på furstetiteln. De napoleonska monarkernas ställning var emellertid prekär eftersom den i så hög grad berodde av Napoleons egen makt. När denna vacklade föll också i allmänhet detta garnityr, och slutet på visan blev en särskild folkrättslig traktat som träffades av de slutligen segerrika makterna Österrike, Preussen och Ryssland, å ena sidan, och kejsar Napoleon själv å den andra. Professor Frede Castberg (Folkerett, Oslo 1937, s 36) omnämner detta som

överenskomsten om Napoleon den förstes abdikasjon, som blev ingått i Paris den 11. april 1814 I traktatens artikkel 1 fraskrev Napoleon sig för sig og sine efterkommende enhver suverenitet over Frankrike, Italia og ethvert annet land. I artikkel 3 blev der gitt ham "suverenitetsrett og eiendomsrett" till Elba, samt en rekke andre personlige rettigheter. Denne overenskomst må betraktes som en traktat, og altså som undergitt folkerettens regler med hensyn til fortolkning o.s.v .

Den dynastiska politiken skulle emellertid få en storartad revanch med Wienkongressen 1815 vars ledande princip var legitimitetsprincipen och som eftersträvade att återinsätta de av Napoleon detroniserade härskarna på sina troner. Kontinuiteten i det dynastiska systemet berodde inte minst på Österrikes centrala position i Wienkongressens Europa och furst Metternichs statsmannageni. Henry Kissinger beskriver dåtidens Österrike på följande vis :

A vestige of feudal times, Austria was a polyglot empire, grouping together the multiple nationalities of the Danube basin around its historic position in Germany and Northern Italy. (Diplomacy, s 82)

För svensk del finns det anledning att erinra om den äktenskapstraktat som träffades 8.11.1822 mellan de furstliga husen Bernadotte och Leuchtenberg, och som bestämde i art. 3 att prinsessan Joséphine behöll rätten att trots påbudet om den rena evangeliska läran i 1809 års regeringsform fritt utöva sin katolska religion som kronprinsessa och drottning av De Förenade Konungarikena Sverige och Norge. Kung Karl Johan Bernadotte, vars ställning i det post-napoleonska Europa var ganska prekär, ville genom denna dynastiska förbindelse med huset Leuchtenberg (och via det med det urgamla huset Wittelsbach) befästa en sin nyvunna legitimitet. Med anledning av äktenskapstraktaten inreddes ett katolskt kapell på Stockholms slott och Joséphine erhöll en katolsk bikt-fader. Ordningen bestod till 1862, då dissenterlagstiftningen genomfördes i Sverige innefattande frihet för alla kristna att utöva sin religion i landet, varefter traktaten förlorade sin nyttighet.

Under Wienkongressen 1815 bildade på tsar Alexanders initiativ Ryssland, Preussen och Österrike den Heliga Alliansen, vars benämning under mer än ett sekel skulle stå som en symbol för krafter förenade för att undertrycka revolutionära rörelser. Vad tsaren föreslog var egentligen blott en suveränernas personliga förbund för att tillämpa den kristna moralens principer både i den inhemska förvaltningen och i den internationella verksamheten. Så uppfattad vann Alliansen sedermera anslutning av de flesta av Europas stater frånsett Storbritannien som avhöll sig, icke så mycket på grund av dess syften som på grund av dess knytning till de upplysta despoternas personer. Men i motsättning till denna idealistiskt tänkta Allians förnyades den s.k. quadrupel-alliansen som tillkommit året innan för att bekämpa Napoleon. Därigenom bildades stormaktsalliansen av 20.11.1815 till det europeiska lugnets bevarande, ett slags direktorat av stater vilka, utan att formellt bestrida likställigheten mellan medlemmarna av det internationella statssamfundet, tillade sigt quasi-legislativa befogenheter

och bestämde i stort hur Europa skulle styras. Quadrupel-alliansen eller Tetrarkatet av 1815, blev genom Frankrikes anslutning 1818 quintupel-alliansen eller Pentarkatet. På dess kongress i Aix-la-Chapelle 1818 undertecknades en deklaration i vilken de församlade makterna erkände folkrätten som grunden för de internationella relationerna och förband sig att i fortsättningen handla i enlighet med dess regler. På kongressen i Troppau 1820 hade alliansen reducerats genom Frankrikes och Storbritanniens avfall till tre, men beslöt sig för att deklarera principen om väpnad intervention. Det ryktbara Troppau-protokollet förklarade att ”stater som undergått ett regeringsskifte genom revolution vars följder hotar andra stater, upphör *ipso facto* att vara medlemmar av den europeiska [Heliga] alliansen, och förblir utanför densamma intill dess situationen i desamma visar garantier för laga ordning och säkerhet.” De tre allierade – Ryssland, Preussen och Österrike – förband sig att gripa till vapen för att återföra missdådaren i den Heliga Alliansens famn, om på grund av sådana revolutionära förändringar omedelbar fara hotade andra stater. [se Hayes, A Political and Social History of Modern Europe, II, pp 13 f,]

Stormaktsalliansens kongress i Aachen hösten 1818 fick betydelse för förhandlingarna mellan Sverige och Danmark rörande verkställigheten av Kielfredens bestämmelser. Noter till förmån för de danska anspråken började växlas, konferenser hållas och påtryckningar riktas mot Sverige. Omsider upptogs *saken* i Aachen trots att varken Danmark eller Sverige där fanns representerade, och suveränerna i Ryssland, Preussen och Österrike avlät var för sig likalydande skrivelser till kung Karl Johan med en ganska kärv anmodan att bringa tvisten med Danmark till ett snart slut. ’Det tillkommer nu Eders Majestät att icke svika vår förväntan’ var slutorden i skrivelserna.

Det norska stortinget aktualiserade ytterligare en intervention genom sina beslut om upphävande av befintliga adliga rättigheter. Kung Karl Johan hade emellertid vägrat sin sanktion och 1821, när stortinget förnyade sitt beslut och således avsåg att genomdriva lagen mot konungens vilja, blev den europeiska reaktionen märkbar. Då hade stormaktsalliansen på kongresserna i Troppau (slutet av 1820) och Laibach (början av 1821) fastslagit interventionsprincipen som en allmängiltig regel mot revolutionära rörelser i andra stater. Revolutiner hade utbrutit i Spanien, Portugal och Neapel, och Österrike hade påbörjat väpnad intervention i Italien. Eftersom adeln sågs som en grundpelare för monarkin väckte de norska besluten stormaktskabinettens oro och ställd inför hotet om väpnad intervention begärde Karl Johan bl.a ett större försvarslån för att vid behov sätta riket i försvarstillstånd. Icke desto mindre, med knapp majoritet, antog stortinget den norska lagen för tredje gången.

Troppau-protokollets återverkningar var vittgående. Interventionerna i Neapel och Spanien passerade visserligen utan protester, men när Alliansen gick vidare och erbjöd stöd åt Spanien i ett krig för att återvinna hennes kolonier i Amerika, som förklarar sig självständiga, fann man i Förenta Staterna att dess intressen var djupt indragna och detta föranledde President Monroe att 2.12.1823 utfärda den s.k. Monroedoktrinen. Den förklarade att de amerikanska kontinenterna icke längre stod öppna för europeiska makters kolonisation och att Förenta Staterna skulle betrakta varje försök från Alliansens sida ”att utvidga sitt system” till den Västra Hemisfären som en fara för dess fred och säkerhet.

Interventionsprincipen var sålunda en realitet, samtidigt som dynastiska tvister provocerade blodiga väpnade konflikter litet här och var. Den förlorande sidan uppgav normalt aldrig sina anspråk på tronen och ansåg sig, trots detroniseringen, ha rimliga förhoppningar om en framtida revanch. Den respekt som den överlevande dynastiska principen åtnjöt hade givetvis att göra med den europeiska centralposition som Österrike åtnjöt. Som Henry Kissinger i sin nyssnämnda analys av den Heliga Alliansens tid beskrev Österrike och begreppet ’den europeiska koncerten’ :

a vestige of feudal times, Austria was a polyglot empire, grouping together the multiple nationalities of the Danube basin around its historic positions in Germany and Northern Italy. ... Austria sought to spin a web of moral restraint to forestall tests of strength. Metternich's consummate skill was in inducing the key countries to submit their disagreements to a sense of shared values.

De häftiga förändringarna som den napoleonska politiken medfört för Europas suveräner och de restitutioner som Wienkongressens legitimitetsprincip fört med sig omfattade också påvens ställning. Kyrkostaten avskaffades och återinfördes, påven flydde från Rom och fann en fristad i Neapel varefter Kyrkostaten återskapades och påven återvände till Rom under franskt beskydd, intill dess staden erövrades av de piemontiska styrkorna 1870 och påven gjordes förlustig alla sina territoriella besittningar. Ehuru sålunda detroniserad bevarade han sin suveräna ställning som folkrättssubjekt, och det nya italienska kungariket under huset Savojen fann sig av hänsyn till de katolska makterna som vägrade att godtaga detroniseringen tvunget att genom den s.k. garantilagen 13.5.1871 bevilja honom den folkrättsliga ställning som förlusten av Kyrkostaten kanske skulle nullifierat.

Ett land som gjorde det mesta av dynastisk politik var Danmark som hamnat på den förlorande sidan i den dynastiska tvisten om Schleswig-Holstein. Kung Christian IX förskaffade sig genom en idog giftermålspolitik småningom epitetet Europas svärfar. Hans

första dotter blev drottning Alexandra av England, hans andra dotter blev kejsarinnan Dagmar av Ryssland, hans andre son blev kung Georg I av Grekland, hans sonson Carl blev kung Haakon VII av Norge, andra förbindelser på lägre nivå att förglömma. Dansk litteratur har därför föga överraskande ägnat mycket uppmärksamhet åt de furstliga husens rättsliga ställning, se t.ex. Knud Berlin, *Den Danske Statsforfatningsret*, 1. Del, 1916, s 263 ff, med hänvisningar till H. Rehm, "Das landesherrliche Haus, sein Begriff och die Zugehörigkeit zu ihm", 1901, och "Modernes Fürstenrecht", 1904. (Jfr tyska Riksrättens dom 28.9.1891 (XXII Entsch. Reichsgerichts in Strafsachen 141))

Under det fortsatta 1800-talet skulle de storpolitiska enhetsverken i den triumferande nationalismens spår leda till en total omvandling av Europas karta. Tyskland och Italien etablerade sig som europeiska stormakter under egna furstehus. De gamla dynastierna subordinerades och en del uppgav sina anspråk. Vissa gjorde det dock inte, t.ex. bourbonerna i Bägge Sicilierna, och kungahusen i Preussen och Württemberg.

Det är mot denna bakgrund man har att se ordalagen i C.A. Reuterskiölds lärobok i folkrätt (Folkrätt, särskildt såsom svensk publik internationell rätt, s 47 f., publicerad så sent som efter 1927 års upplaga av Strupp: *Elements*; jfr Reuterskiöld, *Stater och internationella rättssubjekt*, 1896)

Den viktigaste af dessa [folkrättssubjekt] är påfvekyrkan, som, även efter förlusten av påfvestaten, genom den italienska garantilagen af 13 maj 1871 erkänts såsom suverän, d.v.s. helt oberoende af den italienska stat, inom hvars område påfven har sitt residens, och som i likhet med staterna både har sändebuds rätt och avslutar öfverenskommelser (konkordat) med andra internationella rättssubjekt. Till denna kategori af internationella rättssubjekt höra äfven detroniserade suveräna furstehus. I den mån de fortfarande hållas samman såsom furstehus med suveränitetsanspråk och icke ingått såsom undersåtar under viss stat ; man brukar anse, att dessa endast "par courtoisie" behandlas som fortfarande suveräna, men i själfva verket är detta en följd af den non-interventionsprincip, som sedan den heliga alliansens upphörande allmänt erkänts i fråga om staters inre angelägenheter – så länge furstehuset icke uppgifvit sina anspråk, lämnas frågan om dess rätt öppen, äfven när det faktiska statsöfverhufvud, som träd i dess ställe, erkänts såsom aktuell representant för staten i fråga.

Johanniter-Orden – nedan också benämnd Malteserorden – erkändes som suveränt folkrättssubjekt i modern mening alltsedan kejsar Karl V tilldelade orden ön Malta,

sedan dess tidigare besittning Rhodos förlorats till de muslimska turkarna. Orden deltog t.ex. med en sjöstyrka i slaget vid Lepanto 1571, samt med beskickningar i Westfaliska freden 1648 och i fredsförhandlingarna i Utrecht 1713. Frankrike under Ludvig XIV avträdde t.o.m. 1653 de västindiska öarna St Christophe, St Martin, St Bartholomé och Ste Croix till orden, ehuru de 1798, då Napoleon lät erövra Malta, återvände till fransk suveränitet. Vid 1653 års tillfälle reglerades också protokollsfrågan i det att ordens envoyeer fick rang efter kungarnas ambassadörer, och denna protokollsfråga aktualiserades bl.a. 1747. Ordens stormästare betraktades och behandlades efter förlusten av Malta som detroniserat furstehus och bevarade sin diplomatiska representation vid ett antal europeiska furstehov. Orden har en särskild status vid Heliga Stolen, som en gång skapade densamma (påvens Pascalis II bekräftelsebrev AD 1113), och diplomatisk representation hos påven, och orden har numera ömsesidiga diplomatiska relationer med ett 80-tal stater. När det italienska kungariket beredde sig att erövra Rom och avskaffa Kyrkostaten, gjordes 1868 en särskild utredning av greve Cibario, som fastställde ”att orden enligt europeisk folkrätt aldrig upphört att vara suverän”. (se Georg B. Hafkemeyer, ”Der Malteser-Orden und die Völkerrechtsgemeinschaft”, s 448-456, på s 455 med vidare hänvisning, i Adam Wienand, utg., Der Johanniter-Orden, der Malteser-Orden, 2 uppl. Köln,). Den har observatörstatus i FN alltsedan 1994 och åtnjuter samma privilegier som Röda korset, inklusive rätten att tala inför generalförsamlingen. I den svenska läroboken Eek-Hjerner-Bring, Folkrätten (4 uppl.) har man – med åsidosättande av de historiska elementen – förklarat ordens status som folkrättssubjekt enligt följande :

Dess särställning sammanhänger med uppgiften att vara en sammanslutning för att bringa hjälp åt krigets offer och därför utöva verksamhet inom statssamfundet och för dess räkning. I slutakten till den diplomatiska konferens som antog 1929 års Genèvekonvention om sårades och sjukas behandling vid stridskrafterna i fält gjordes ett uttalande enligt vilket Malteserorden vore att betrakta som en erkänd hjälpförening för bistånd till krigets offer. -- Vid diplomatkonferensen om krigets lagar 1974-1977 hade Malteserorden observatörstatus. (s 220)

Första världskriget bragte omstörtningar i det europeiska statssystemet som icke stod de napoleonska efter och ett mångfaldigande av detroniserade furstehus, framför allt vad gäller de dynastiska imperiernas kollaps (tyska kejsarriket, den österrikisk-ungerska monarkin, tsarryssland). Många av furstehusen fann sig i detroniseringen via abdikationer och på andra sätt (huseet Habsburg), andra som huset Hohenzollern gjorde det inte.

I det nya Europa hade antiklerikaler och republikaner en storhetstid efter upplösningen av det Metternichska statssystemet och maktpositionerna användes för att i möjligaste mån desavouera adel och furstar. Ett franskt prefektdekret 16.2.1894 förbjöd bruket av alla flaggor, undantaget franska och främmande makters nationalfärger samt insignierna för auktoriserade eller godkända sällskap. Vid helgonförklaringen av Jeanne d'Arc 4.7.1909 pryddes ett antal byggnader i franska staden Mans med påveflaggan (gul och vit med de påvliga nycklarna i svart) men markeringen gav upphov till åtal jämlikt dekretet mot de ansvariga, som dock frikändes i underrätten emedan en suveräns personliga flagga hade samma privilegier som en stat, och alla främmande makter odisputabelt erkände påvens suveränitet intill utfärdandet av en ny fransk lag 9.12.1905. Förändringar i den franska politiska ledningen detta år medförde att Frankrike drog tillbaka sitt erkännande av Påvestolen. Kassationsdomstolen vände sedan i dom 5.5.1911 på utgången med motiveringen att den påvliga flaggan icke längre var någon främmande makts nationalfärger sedan påvens suveränitet upphört genom Kyrkostatens inlemmande i kungariket Italien. (se fallet Gustav Gaultier et alii, ref. i Scott, Cases on International Law, nr 49; jfr Philippe Simonnot, Le papes, l'église et l'argent. Histoire économique du christianisme des origines à nos jours, Bayard).

Mellankrigstiden såg ett antal försök att avskaffa adelstitlarna som ju normalt utdelades av suveränen såsom i besittning av *fons honorum*. I Weimarrepublikens författning förklarades sålunda att adelstitlar allenast erkändes såsom del av efternamnet och att inga nya sådana titlar skulle förlänas. På liknande sätt föreskrevs i den nya staten Tjeckoslovakiens konstitution att inga titlar fick förlänas annat än om de utvisade ett yrke eller en profession. I samband med Mussolinis maktövertagande i Italien utfärdades 28.10.1922 förbud mot förlänande av nya adelstitlar. Detta speglades sedan i den post-fascistiska 1948 års italienska konstitution som i Art. XIV föreskrev att adelstitlar icke skulle erkännas, men att titlar och bestämmningar som existerat före 28.10.1922 vore giltiga såsom del av namnet (*valgono come parte del nome*). I en italiensk lag 3.3.1951 kompletterades det konstitutionella förbudet. Art. 7 förklarade att italienska medborgare icke inom Italiens område kunde använda hedersutmärkelser och ridderliga utmärkelser som kunde ha förlänats dem utan att dessförinnan ha auktoriserats därtill av italienske Presidenten, dock att Heliga Stolens och Malteserordens förläningar följde egna regler. Bestämmelsen förenades i Art. 8 med straffpåföljder. I italiensk rättspraxis har dock regelverket tolkats så att det bara förbjuder italienska statstjänstemän från att i sin verksamhet referera till adliga titlar. Titlar som förlänats före 28.10.1922 lever sitt eget liv och existerar sålunda, men kan icke användas på

italienskt område utan särskilt tillstånd av Presidenten. På samma sätt med titlar som förlänats av icke-nationella ordnar eller främmande stater. Däremot kunde man efteråt få ett efternamn korrigerat för att inkludera på sådant vis skapade eller bestående titlar.

Detroniseringen som förut varit ett karakteristikon för de olika furstehusen i ett dynastiskt präglad Europa (monarkiska statsöverhuvuden) kom i och med att många stater övergått till republikanska styrelseformer att draga med sig en ny typ av detronisering, nämligen s.k. exilregeringar. Sådana uppenbarade sig redan under första världskriget. Den tjeckiska legionen ingick avtal med vissa stater och Frankrike erkände 1917 det polska nationalutskottet i Paris såsom ”organisation officiella polonaise”. Motsvarande erkännande av de Allierade makterna gavs ’det fria Frankrikes’ nationalkommitté 1941. De träffade folkrättsliga avtal med krigförande makter. De stortyska omvälvningarna under andra världskriget och de kommunistiska omvälvningarna i Europa under tiden därefter mångfaldigade förstås antalet detroniserade furstehus.

Efter det stora kriget kom emellertid till stånd en attitydförändring som speglas i 2 upplagan (1950) av Halvar Sundbergs lärobok i folkrätt i följande ordalag :

Såsom av det anförda framgår kunna öven andra subjekt än stater uppträda såsom folkrättssubjekt, d.v.s. såsom parter i folkrättsförhållanden. Detta är likväl ej i folkrättslitteraturen allmänt erkänt. Ett skäl därtill har varit, att när enskilda subjekt uppträda, grunden härtill vanligen har varit en traktat, sluten mellan stater, i vilket fall de privata rättssubjektens kapacitet alltså är härledd ur denna traktat. Detta obestridliga förhållande kan dock icke hindra, att det enskilda subjekt, som med traktatens stöd gör ett folkrättsligt anspråk gällande, lika obestridligt uppträder såsom folkrättssubjekt i den omfattning traktaten bestämmer och så länge den gäller.

Som en föregångare till en mera allmän attitydförändring brukar man se den dom som i mellankrigstiden avkunnades av den Överschlesiska skiljedomstolen i målet Steiner and Gross v. Polish State där domstolen avvisade invändningen att ett enskilt subjekt enligt internationell rätt ej skulle kunna draga tvist med sin egen stat (i det fallet sålunda staten Polen) inför mellanfolklig instans (Annual Digest 1927-1928 nr 188). Men efter kriget blev detta en ytterst vanlig situation. Professor Frede Castberg uttalar härom i sin bok Studier i folkerett (1952) s 17 :

At private individer kan ha folkerettslige krav mot sin egen eller fremmede stater, kan nu sies å ha oppnådd en utstrakt anerkjennelse. Det internasjonale vern om menneskerettighetene kan nok prinsipielt tenkes etablert i form av et system av folkerettsregler som bare gir rettigheter til stater og internasjonale institusjoner. Men det er en rimelig konsekvens av de politiske bestrebelser man her står overfor, at individene selv kan gjøre sine rettigheter gjeldende, uavhengig av

statenes organer. Det siste vitnesbyrd om denne utviklingstendens er ”konvensjonen om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter”, som er utarbejdet av Europarådet i 1950.

I dag, 50 år senere, har den ifrågavarande Europakonventionen utvekkelt till ett enormt omfattande system som tåcker ett område mellom Reykjavik og Vladivostok og fått en tillstrømning av enskilda individers klagomål av en omfattning som medført att man haft 85.000 mål i balans. Bland de klagande har funnits ett otal representanter för detroniserade furstehus, som också på detta vis vunnit erkännande som folkråttssubjekt, t.ex. ex-kung Konstantin av Grekland, prins Sigvard Bernadotte og prinsessan Caroline von Hannover (av Monaco). I den mån detroniserade furstehus tidligere fått erkännande som folkråttssubjekt ’par courtoisie’ så har de i vart fall icke förlorat sin ställning genom den nyare utvekklingen.

Så langt huvudmannen för ett detroniserat, tidligere regerande furstehus, i det nu aktuelle fallet det en gång i västra Medelhavsområdet ytterst betydelsefulle Aragoniens, Mallorcas og Siciliens kungahus, fått ställningen som internasjonelt råttssubjekt erkänd, torde innebåre att vederbårende får fördenskull anses ha rang jåmstållet med statschef og sådana råttigheter og skyldigheter som därmed sammanhånger.

Stockholm den 15 september 2006

Jacob W.F. Sundberg
Juris professor emeritus

Historisk återblick

*Av professor emeritus Jacob W.F. Sundberg
i anslutning till utlåtande om detroniserade furstehus och deras rättigheter*

1. Korstågstiden

Araberna kan i analogi med korsfararna kallas för halvmånefarare, när de erövrade norra Afrika och Iberiska halvön fram till Pyrenéerna. Deras herravälde varade där i 700 år, från 700-talet och till 1400-talet, då Spaniens kungapar Ferdinand och Isabella tog deras sista fäste Granada. De kristna korstågen var därför ett försök att stoppa de muslimska erövrarna, ett försvarskrig

När Mohammed angrep Mekka på 600-talet var kristendomen den förhärskande religionen där. Snart efter Mohammeds död erövrade hans efterföljare Palestina, Syrien och Egypten, som alla varit starka kristna fästen. På 700-talet erövrade de hela det kristna Nordafrika. Kartago faller 698. 711 övergick de under hövdingen Tarik det sund som skulle taga namn efter honom (djebel al Tarik) och kallas Gibraltarsundet, och slog sig fram på den Iberiska halvön och långt in i Frankrike. Offensiven stoppades av Karl Martel vid Poitiers. 732, men 738 går de in i Provence och tar Arles. Först 752 jagas de bort ur Midi av Pepin den lille och Narbonne befrias först 759. Från 720 företas ideliga muslimska raider mot det viktiga Sicilien, Roms kornbod. De muslimska angreppen på Sicilien tog fart på 800-talet, och 850 erövrade de också de Baleariska öarna, sedan också Korsika och Sardinien.

Då araberna efter slaget vid Vejér de la Frontera, 711, underlade sig den iberiska halvön, flyktade en del av västgoterna upp till bergen i norr, bibehöll där sin självständighet och bildade små riken vilka efter hand utbreddes sig åt söder. Det ur många synpunkter kanske viktigaste av dessa var Leon på halvöns nordvästra hörn som inneslöt katedralen i Santiago de Compostela med aposteln Jakobs grav, en kristen vallfartsort som bland sina pilgrimer 1341 bl.a. räknat den heliga Birgitta. En flock västgoter fick fast fot i Aragons floddal och de där grundade smårikerna kom sedermera att höra under kungarna av Navarra. En av dessa lämnade landet åt sin oäkta son Ramiro, som 1035 utropade sig till konung av *Aragonien*.

Konstantinopel belägrades ett par gånger av araberna som kom sjövägen, men försvarade sig framgångsrikt med hjälp av den grekiska elden. Den stora andra belägringen kom 717, då staden anfölls av en arabisk flotta på 1.800 skepp och belägringen hävdades först efter ett års tid. På 1000-talet erövrades emellertid av turkarna Mindre Asien som varit kristet ända sedan Paulus tid. Den byzantinska armén led ett förintande nederlag 1071 mot de österifrån invaderande seldjukiska turkarna. I desperation begärde den kristne kejsaren i Konstantinopel hjälp att stoppa de muslimska arméernas härjningar och denna begäran gav upphov till korstågen. De skall alltså ses som svaret på flera århundraden av slaktande och erövringar genom vilka muslimerna redan lagt under sig två tredjedelar av den kristna världen och utrotat hela kristna folk. En omfattande värvningskampanj drogs då i gång över hela Väst- och Sydeuropa, och redan efter ett år (1096) kunde det första korståget anträdas och 1099 lyckades man erövra Jerusalem och upprätta kungadömet Jerusalem. Det hade emellertid en bräcklig ställning då bl.a. många av korsriddarna återvände hem. Det är mot den bakgrunden man skall se grundandet av andliga riddarordnar. I det befriade Jerusalem bildades ett 20-tal andliga riddarordnar, varav främst i storlek och betydelse var Johanniterorden och Tempelherreorden. Den sistnämnda grundades 1119 och stadfästes av påven 1128. Johanniterorden stod under påvens personliga hägn. Tempelherreorden upplöstes 1312 och huvudparten av dess mycket betydande tillgångar tillföll då Johanniterorden.

Medelhavet som på den romerska tiden varit den stora farvägen mellan rikets olika delar hade genom de muslimska erövringarna blivit en vallgrav mellan de kristna och de muslimska världarna. De mediterrana öarna som Balearerna och Sicilien blev på detta vis framskjutna militära positioner. Muslimerna erövrade både Sicilien vars sista kristna fäste, Rametta, kapitulerade 965, och de baleariska öarna (850). Medelhavet utnyttjades icke minst av moriska sjörövare som med bas i Nordafrika härjade och plundrade på jakt efter byte och slavar runt havet. Deras bekämpande var ett krig till sjöss, med baser i den mediterrana övärlden. Sedan Johanniter-Orden erövrat Rhodos från muslimerna blev den icke blott en landmakt utan utvecklade sig med sina galärer till den kanske starkaste sjömakten i Medelhavet. Efter de egentliga korstågens upphörande med den franske helgonkungen Ludvigs död på sjukläger i Tunis (1270), fortsatte Johanniter-Orden kampen i form av ett intensivt kaparkrig mot muslimerna, som man själv bedömde som en ny form av korståg.

Enligt en tradition inom det aragonska kungahuset grundades *Militare Ordine del Collare di Sant'Agata del Paternò* på 1200-talet som en liknande militär orden med syfte att bekämpa de muslimska angreppen.

Karakteristiskt för striderna även där var tillkomsten av många olika riddarordnar, som sålunda fungerade som ett slags stående styrkor. Bland dessa märks t.ex Santiago-orden, den spanska riddarorden som godkändes av påven Alexander III år 1175 och uppkallades efter den i Spanien mycket dyrkade aposteln Jakob, vars ben troddes vara förvarade i katedralen i Santiago de Compostela. Dess ursprungliga uppgift var att mot morerna skydda vägarna till helgedomen och försvara pilgrimerna. Denna orden uppkom sålunda ungefär samtidigt som Alcantara-orden som godkändes av samma påve 1177 och fick sitt namn 1212 och Calatrava-orden, som han godkände 1164, och den hade liksom dessa som huvuduppgift att driva morerna tillbaka till Afrika. 1493 gjorde sig kung Ferdinand den katolske sig till stormästare för dessa ordnar under spanska kronan, och 1523 överförde påven Adrian VI stormästarskapet på kejsar Karl V. Den byzantinske kejsaren Isak II Angelus Comnenus grundade 1190 den Heliga och Militära Constantinska St Georgs-orden. Kulten av St Georg var mycket utbredd i Nära [Mellan] Östern och det Constantinska prefixet antas utpeka att ordens antecedentia i själva verket återgår på kejsar Constantin. Orden överfördes emellertid av Comnenus kejsarfamilj till Italien sedan Konstantinopel 1453 fallit i turkarnas händer. Påven Julius III bekräftade 17.7.1555 prinsarna av Thessalien Andreas och Jerome som ordens stormästare. Stormästarskapet tillföll 1697 Francisco Farnese och hans arvingar. Övergången bekräftades 1699 av påven Innocent XII. 1727 överlät prins Antonio Farnese stormästarskapet till Don Carlos av Bourbon, sonen till kung Filip V av Spanien. När Carlos sedan blev kung av Neapel 1734, behöll han stormästarskapet till dess han 1759 blev kung av Spanien. Genom den s.k. Pragmatican avstod han då från alla sina anspråk på de Bägge Siciliernas tron, inklusive stormästarskapet till den Constantinska St Georgs-Orden, vilket i stället separat från avståendet överfördes på sonen Ferdinand som efterträdde honom som kung av Neapel och som därmed blev Ordens fjärde stormästare.

2. Den spanska närvaron i Västra Medelhavet

Under ständiga strider med morerna utvidgades kungariket Aragonien. Kung Alfons I hade 1118 erövrat Zaragoza och gjort det till rikets huvudstad. Han dog 1134 barnlös och testamenterade sitt rike till de militära korsfararordnarna Tempelriddarna och Johanniterna, men testamentet åsidosattes av rikets stormän till förmån för Alfons bror Ramiro (II) som löstes från sina kyrkliga löften och sedan gifte sig och efter att ha fått dottern Petronella återvände till klosterlivet. Genom gifte mellan furstehuset blev sedan Aragonien 1162 förenat med Katalonien och fick genom Barcelona tillgång till havet, och blev så – näst

Kastilien – det mäktigaste kristna riket på halvön. I sin vidsträcktaste bemärkelse omfattade småningom Aragonien de tre länderna Aragonien, Katalonien och Valencia jämte de Baleariska öarna. Fr.o.m. denna förening kallades den i Aragonien härskande dynastin för *huset Barcelona*

Under det aragonska kungahuset utvidgades väldet i västra Medelhavet. Påven överlämnade 1297 Korsika och Sardinien till de aragonska kungarna. Symbolen 'mores huvud' användes av dessa kungar när de firade segern över morerna på 1200-talet och därefter övertogs symbolen av klanledarna på Korsika. Till åminnelse av dessa begivenheter för Korsika än i dag ett avhugget svart morer-huvud på vit botten i sin flagga, liksom så också Sardinien. 1228 avtvingade kung Jakob av Aragonien morerna Mallorca som därmed blev ett självständigt kungarike, och 1238 gjorde han samma sak med Valencia. Tidvis var man också i besittning av Sardinien. Peter III besteg tronen i Aragonien 1276. Under perioden 1276-1349 var Balearerna – d.v.s. Mallorca, Minorca och Ibiza – ett självständigt kristet kungarike. 1344 införlivades kungariket Mallorca med Aragonien. Förutnämnde Jakobs andre son med samma namn, Jakob, hade 1286 fått kungadömet Mallorca (med huvudstad i Perpignan). Där bakom låg en dynastisk tvist. Jakobs gifte med sin andra hustru, Teresa, erkändes 1260 som äktenskap av Påven som sedan också gav sitt samtycke till vad som skulle bli kungens testamente, var i han förordnade att sönerna med Teresa – Jakob och Peter – skulle ha förtur i successionsordningen till tronen framför döttrarna i hans äktenskap med sin första hustru Jolanda. Detta blev den första successionsordningen i länderna under Aragoniens krona. Peters linje – huset Ayerbe – existerar ännu i dag. Peter var den yngste sonen i Jakobs tredje äktenskap, och från honom räknas juniorlinjen av *huset Ayerbe*.

Efter det uppor som kallas den *sicilianska aftonsången* erbjöd den sicilianska adeln Peter Siciliens kungakrona, och 1375 återförenades Mallorca med Aragonien.

Då Ferdinand den katolske av Aragonien 1469 förmälde sig med arvtagerskan till Kastilien, Isabella, förbereddes Aragoniens och Kastiliens förening till konungariket Spanien, en förening som kom till stånd under kejsar Karl V, 1516. Aragonien behöll emellertid sina privilegier även efter föreningen och förlorade dem först efter spanska tronföljdskriget (1701-1713).

3. Sicilien mellan Spanien och Österrike

Eufemios, en grekisk upprorsmakare på Sicilien, begärde hjälp av den aglabidiske härskaren Ziadet Allah i Kairouan. Hjälparna ställde snart för sig målet att underkua ön. Messina föll 843, och 878 bemäktigade de sig Syrakusa. De kristnas sista ort, Rametta, måste 965 ge sig. Sicilien blev nu ett av huvudsätena för den arabiska kulturen. Palermo var huvudorten i det arabiska väldet, dess handel och industri nådde hög utveckling. En rad kulturväxter, såsom bomullsbusken och sockerröret, infördes vid denna tid.

Efter 1060 anfölls Sicilien av normander, som under ledning av Roger de Hauteville efter 30-åriga strider till påvarnas stora belåtenhet erövrade ön. Att det för Italiens försörjning så viktiga Sicilien av normanderna återerövrats från morerna fick viktiga konsekvenser. De normandiska kungarnas legitimitet bekräftades av påven mot att de erkände att de innehade ön som län av Påvestolen. Påven Urban II bekräftade 1085 Rogers besittning av ön, den normandiske fursten erhöll full rätt över kyrkan i sitt rike. Rogers son, Roger II, förenade med Sicilien även Neapel jämte Capua och Apulien till ett betydande rike och erhöll av påven 1130 titeln konung av Sicilien, lät kröna sig och tog Palermo till huvudstad.

Efter Rogers sons Vilhelm den godes, död 1089 utbröt arvsstrider mellan den av sicilianerna understödde Tankred, Roger II:s broders naturlige son, som 1190 kröntes till konung, och tysk-romerske kejsaren Henrik VI av Hohenstaufen, förmäld med Rogers dotter Konstantia. Tankred dog 1194, varefter Henrik lyckades göra sig till herre över Sicilien. Han efterträddes av sin treårige son Fredrik (1197-1250), sedan 1212 tysk konung och sedan 1216 kejsare, under vars regering italienskan blev Siciliens officiella språk. Efter Fredriks son Konrad IV:s död 1254, styrdes Sicilien av Fredrik II:s naturlige son konung Manfred, som 1266 stupade i strid med hertig Karl av Anjou, åt vilken hohenstaufernas fiende påven Urban IV skänkt Sicilien och som 1268 slog Konrads son Konradin, den siste hohenstaufern, som med vapenmakt sökt vinna sitt fädernerike. Karls och fransmännens förtryck drev befolkningen 1282 till en resning, den s.k. sicilianska aftonsången, som gjorde slut på deras välde. Men fastlandsdelen, Neapel, kunde Karl behålla. Siciliens krona övergick samma år till konung Peter III av Aragonien, som genom gifte med Manfreds dotter ärvt Hohenstaufernas rätt. Aragoniens och Neapels härskare stred om besittningen av Sicilien till 1302, då de senare måste uppge sina anspråk. Under den följande tiden var Sicilien dels förenat med Aragonien, dels ett självständigt rike under en aragonsk furste, tills det under Alfons V av Aragonien (1442-1458), som erövrat Neapel, förenades med detta rike. Efter Ferdinands av Aragonien erövring av Neapel 1504 förenades Neapel och Sicilien till ett av vicekonungen styrt spanskt lydrike. Under det spanska väldet gick Sicilien tillbaka. Adeln drogs av de spanska kungarna till hovet i Madrid. Befolkningen trädde i allt större beroende av katolska kyrkan och dess många kloster.

Renatus av huset Anjou undanträngdes av det aragonska huset (1442-1516) genom Alfons V av Aragonien (som konung av Neapel Alfons I) vilket förutom Aragonien, Sicilien och Neapel innehade även Katalonien, Valencia, Mallorca, Corsica, Sardinien och Roussillon. Han valde staden Neapel som då var en av Europas största städer som sitt residens och dog där 1458. Konungariket Neapel blev därefter åter ett självständigt rike under hans naturlige, men legitimerade son Ferdinand I (1458-1494). Dennes äldre son, Alfons II (d. i nov. 1495), avträdde i jan. 1495 tronen åt sin son Ferdinand II. Denne måste samma år flykta för franske konungen Karl VIII, den dåvarande innehavaren av huset Anjous anspråk, men återvände från Sicilien före årets utgång, sedan en spansk styrka under Gonsalvo de Cordoba kommit till hans hjälp. Han dog 1496 och efterträddes av sin farbroder, Fredrik (död 1504), som i känslan av sin oförmåga att avslå ett angrepp, som riktades mot honom av spanske kungen Ferdinand den katolske – Siciliens herre – och franske konungen Ludvig XII, överlämnade sig åt den senare och blev hans pensionär. Sedan de båda erövrarna råkat i inbördes strid om bytet, men Gonsalvo de Córdoba vunnit en avgörande seger vid Cerignola (1503), stannade det hos Ferdinand den katolske (död 1516), som var son av Alfons V:s broder och efterträdare på den aragonska tronen, Johan II. Såsom tillhörigt *spansk-habsburgiska dynastien* (1516-1700) var Neapel därefter jämte Sicilien ett biland till den spanska kronan.

4. Kungariket Bägge Sicilierna

Under Spanska arvföljdskriget var Neapel sedan 1707 i Österrikes våld. Genom Utrechtfreden 1713 övergick Sicilien till Savojen, men avträdde av Savojen till Österrike och fredsslutet mellan Österrike och Spanien (1714) tillerkände Neapel åt *habsburgska huset i Österrike*. Detta förvärvade 1720 även Sicilien, och "Bägge Sicilierna" hade därefter åter gemensamma öden till 1806. Spanjorerna erövrade ön 1734. För en sidogren av de spanska Bourbonerna upprättades då 1735 *konungariket Bägge Sicilierna*. Genom freden i Wien 1735

gjordes de jämte Elba och Stati degli presidii till en självständig monarki som sekundogenitur för *spanska grenen av huset Bourbon*.

1815 kom bourbonerna tillbaka, och genom en organisk lag 12.12.1816 förenades Neapel och Sicilien till ett odelbart rike under namnet Bägge Sicilierna. Benämningen härleder sig från medeltiden, då det neapolitanska konungarike, som de normandiska erövrarna bildade av Apulien, Kalabrien och andra landsdelar, ofta kallades *Sicilien på denna sidan sundet*.

I januari 1799 inträdde en tillfällig skilsmässa mellan denna monarkis två huvuddelar, då fransmännen inryckte i Neapel, sedan det kungl. hovet därifrån flyktat till Sicilien. Fastlandsbesittningarna ombildades då till **Partonopeiska republiken**. Redan i maj samma år måste emellertid fransmännen till följd av franska vapnets motgångar i norra Italien avtåga från Neapel, och understödd av trupper från Sicilien, en engelsk flotta samt ryssar och turkar, återställde en inhemsk resning under kardinalen Lodovico Ruffo den bourbonska dynastiens välde i Neapel. 1801 vanns fred med Frankrike. Men 6.12. 1805, förklarade kejsar Napoleon, att "dynastien i Neapel upphört att regera". Den bourbonska dynastien tog i början av 1806 åter sin tillflykt till Sicilien, men fransmännen under Masséna besatte Neapel, och fastlandet utgjorde under den närmast följande tiden ett eget rike under Josef Bonaparte (1806-1808) och Joakim Murat (1808-1815).

Efter bourbonernas återkomst 1815 sökte konung Ferdinand IV, eller Ferdinand I som han dåmera kallade sig, med stor stränghet utplåna spåren av den napoleonska tiden. Murat som genom en äventyrlig resning sökte återvinna sitt rike, blev hösten 1815 fången och skjuten. 1820 utbröt en militärrevolt, som tvang konungen att införa en författning efter mönstret av 1812 års spanska konstitution. Denna nödtvungna eftergift sågs med missnöje av Heliga alliansens makter, som förbundit sig att var på sitt håll undertrycka de friare rörelser som möjligen kunde utbryta i deras grannländer. Konung Ferdinand begav sig till kongressen i Laibach för att söka främmande hjälp mot sina egna undersåtar. En österrikisk här ryckte också våren 1821 in i Bägge Sicilierna. Den revolutionära rörelsen blev med lätthet undertryckt. Österrikiska trupper stannade kvar i landet ända till 1827, då allt återställdes på den gamla foten. Liksom det övriga Italien var Bägge Sicilierna nu i själva verket en vasall åt Österrike, och i dess hägn fortsatte det despotisk-klerikala styrelsesättet under kungarna Frans I (1825-1830) och Ferdinand II (1830-1859).

I januari 1848 utbröt på Sicilien ett allmänt uppror, som snart vann efterföljd i Neapel. Det parlament som sammanträtt på Sicilien, förklarade i april 1848 huset Bourbon förlustigt kronan, som erbjöds åt sardinske konungens yngre bror, hertigen av Genua, men av honom icke mottogs. Under loppet av 1849 kuvades resningen både på Sicilien, där de kungliga trupperna 15.5.1849 intågade i Palermo, och i Neapel. I maj 1849 var den neapolitanska absolutismen återställd. Konungen, som efter ett attentat 1856 ej visste sig säker för sitt liv, blev alltmera dyster och människoskygg, drog sig tillbaka till det starkt bevakade Caserta och avled 22.5.1859. Hans unge son Frans II (1859-1860; död 1894) var uppfostrad av jesuiterna.

Vid underrättelsen om frihetsrörelserna i Italien avseglade **Giuseppe Garibaldi** i mars 1848 från Montevideo i Uruguay med en skara frivilliga och efter diverse öden trädde han i december 1848 i tjänst hos den provisoriska regeringen i Rom. När fransmännen 3.7.1849 erövrade Rom flyktade Garibaldi till San Marino där han upplöste sin här. Han tog sig till Stilla havet där han bl.a. försörjde sig som fartygschef. När kriget mellan Österrike och Sardinien utbröt 1859 fick Garibaldi sardinska regeringens tillstånd att samla en friskara, kallad *alpjägarna* och med denna övergick han 23.5.1859 Ticino och öppnade således fälttåget.

5. Kyrkostaten

Kyrkostaten var till 1870 en italiensk stat, som styrdes av påven och till 1859 sträckte sig som ett bälte över mellersta Italien, från Tyrrhenska havet i sydväst till Adriatiska i nordost, begränsad fr.övr. i norr av Lombardiet-Venezia, i väster av Modena och Toscana, och i sydost av konungariket Neapel. Till Kyrkostaten hörde vidare enklaverna Benevento och Pontecorvo i Neapel, samt till 1791, Avignon och Venaissin i södra Frankrike.

Franska revolutionen satte Kyrkostatens själva tillvaro på spel. Redan 1791 införlivades med Frankrike Avignon och Venaissin. 1796 besatte Bonaparte Bologna och Ferrara, och i freden i Tolentino 19.2.1797 tvang han påven Pius VI (1775-1799) att därjämte avträda Romagna. Dessa områden, de s.k. *legationerna*, införlivades med den nya **Cisalpiska Republiken**. Ett republikanskt försök till resning i Rom, varvid den franske generalen Duphot omkom 29.12.1797, gav anledning till franska truppers ankomst i februari 1798 under Berthier och utropandet 15.2.1798 av Romerska republiken som dock störtades av andra koalitionen segrar. Pius VII (1800-1823) tryggade tillsvidare sin ställning och Kyrkostatens bestånd (utom legationerna) genom konkordatet med Frankrike 15.7.1801. I oktober 1805 lät dock Napoleon börja besätta olika Kyrkostatens områden, med avslutning 17.2.1810 själva Rom. Påven själv fördes fången till Savona och Fontainebleau, där han 25.1.1813 genom ett nytt konkordat avstod sin världsliga makt. Detta medgivande återkallade dock redan 14.3. 1813 och efter Napoleons nederlag kunde Pius VII åter draga in i Rom 24.5.1814.

Wienerkongressen återställde Kyrkostaten i dess gamla omfång, frånsett Avignon och Venaissin, som stannade hos Frankrike, och en landsträcka norr om Po som tilldelades Österrike. Uppror i Romagna 1831 och 1832 under Gregorius XVI (1831-1846) kuvades med österrikiska trupper som stannade i Bologna till 1838, medan fransmännen besatte Ancona.

Med Pius IX (1846-1878) kom till en början en ny anda i styrelsen, politisk amnesti, mildrad censur, upprättandet av ett borgargarde och förbättrad kommunalstyrelse. Efter februarirevolutionen 1848 fick reformsträvandena förnyad styrka. I Rom växte jäsningen. Pius förste minister Pellegrino Rossi mördades 15.11.1848. Quirinalen belägrades och påven måste 24.11.1848 förklädd fly ur Rom och söka sin tillflykt i fästet Gaëta (intill Neapel) i Bägge Sicilierna, där han förblev till 1850. Han anropade de katolska makterna om bistånd ; Spanien, Österrike och Neapel sände trupper, och en fransk kår under Oudinot landade 24.4. 1849 i Cività Vecchia och besatte 3.7.1849 själva Rom, trots Garibaldi motstånd. 12.4.1850 återvände Pius IX till Rom och Vatikanen, där han sedan stöddes av en ständig fransk garnison.

Inom katolska kyrkan växte sedan påvemakten. Pius IX knöt nära förbindelse med den i Frankrike på 1830-talet framvuxna ultra-montanismen och med jesuitorden, som från 1850 fick bestämmande inflytande över honom. En mängd konventioner ingicks med katolska regeringar, såsom Österrike 1855, Württemberg 1857 och Baden 1859.

Frankrikes och Sardinien krig mot Österrike 1859 inledde en ny epok. En sardinsk här under Cialdini slog den påvliga hären under Lamoricière 18.9.1860 vid Castelfidardo, och Umbrien och Markerna införlivades med Sardinien. Påven behöll blott det s.k. Patrimonium Petri, som skyddades av en fransk styrka. Enligt en konvention med Frankrike 15.9.1864 förlade det nya konungariket Italien sin huvudstad till Florens. Den franska kåren lämnade i slutet av 1866 Kyrkostaten men återvände redan 1867 till följd av ett nytt angrepp av Garibaldi, vilket tillbakaslogs av påvliga och franska trupper vid Mentana 3.11.1867. En fransk skyddsstyrka stannade sedan i Rom till augusti 1870, då den hemkallades till Frankrike efter de franska motgångarna i fransk-tyska kriget. Efter det andra napoleonska kejsardömet fall ryckte 11.9.1870 italienska trupper i Kyrkostaten och intogade

20.9 i Rom sedan en bräsch skjutits i muren vid Porta Pia. Genom italienskt kungligt dekret 6.10.1870 upphörde Kyrkostaten att existera. Påven, som avvisade varje förlikning (*non possumus*) behöll allenast palatsen Vatikanen och Lateranen samt Villa Castel Gandolfo.

Legge sulle prerogative del summo pontifice utfärdades 13.5.1871 för att lugna utländska katolikers bekymmer för påvens ställning under den nya regimen. Genom denna försökte italienska staten efter Roms erövring reglera påvens ställning inom Italien samt ange grunddragen för förhållandet mellan stat och kyrka i landet. Lagen förkastades formligen av Pius IX genom encyklikan 15.5.1871. Han bannlyste Italiens konung och hans ämbetsmän och proklamerade teorien om att påven befunde sig i en ”fångenskap i Vatikanen”, som ej brötes förrän han återfinge Kyrkostaten. Ehuru påven protesterade mot garantilagen och vägrade att uppbära årsanslaget, iaktogs garantilagen från italienska statens sida. Enligt denna lag erkändes påvens personliga okränkbarhet och oansvarighet ; i fråga om hedersbetygelser tillerkändes påven samma förmåner som gavs honom av utländska katolska suveräner, varjämte han hade rätt att hålla sin egen livvakt. De påvliga palatsen garanterades exterritoriell ställning. De påvliga palatsen, museerna och biblioteken skattebefriades, och påven fick kostnadsfri post- och telegrafförbindelse med alla utländska regeringar och katolska biskopar. Påven fick också rätt att utsända och mottaga diplomatiska sändebud, vilka i allt likställdes med utländska sändebud ackrediterade vid det italienska kungl. hovet.

6. Kungadömet Bägge Siciliernas sista tid

Genom freden i Wien 1735 gjordes Bägge Sicilierna till en självständig monarki som sekundogenitur för spanska grenen av huset Bourbon. I januari 1799 inträdde under de franska vapnens tryck en tillfällig skilsmässa mellan denna monarkis två huvuddelar, och napoleonska härskare insattes i Neapel, men 1815 kom bourbonerna tillbaka i Neapel och genom en organisk lag 12.12.1816 förenades Neapel och Sicilien till ett odelbart rike under namnet Bägge Sicilierna.

Liksom det övriga Italien var Bägge Sicilierna i själva verket en vasall under Österrike. 1820 begav sig kung Ferdinand I till kongressen i Laibach för att få stormakternas stöd i den Heliga Alliansens anda mot resningar i Bägge Sicilierna och 1821 intervenerade österrikarna till hans stöd. I januari 1848 utbröt ett allmänt uppror på Sicilien men året därpå kuvades resningen både på Sicilien och i Neapel. I maj 1849 var den neapolitanska absolutismen återställd. Kung Ferdinand utsattes för ett attentat 1856 och drog sig tillbaka till det starkt bevakade Caserta och avled 22.5.1859. Medlemmar av huset Paternò innehade regelmässigt ämbetet som kabinettskammarherre hos de olika bourboniska kungarna av de Bägge Sicilierna.

Under dessa oroliga förhållanden var det naturligt att det inom det kungliga hovet skulle utvecklas en febril aktivitet på 1850-talet i syfte att stärka kungahusets ställning. Däri ingick naturligt att försöka stärka adelns lojalitet genom olika ynnestbevis. I kungariket sådant det upprättats genom den organiska lagen 1816 gällde förbud mot att bära andra ordnar än sådana som tillhörde det regerande kungahuset. 1853 utfärdade kung Ferdinand II en kungörelse, som i och för sig är förlorad men som speglas i ett 30.3.1853 av guvernören i Catania utfärdat beslut om undantag från detta förbud beträffande Den Heliga Stolens ordnar, Malteserorden och *Militare Ordine del Collare di Sant'Agata dei Paternò* [appellationsdomstolen i Pistoia, dom 5.6.1964].

På initiativ av Don Francisco Paternò Castello e Sammartino, hertig av Carcaci, sammankallades 14.6.1853 en familjekonklav i palatset hos markisen av Spendaletto. Efter genomgång av föreliggande bevis och en omfattande diskussion, beslöt konklaven att

rättigheterna till huvudmannskapet för *kungahuset av Aragonien* låg hos Don Mario, son till hertigens av Carcaci yngre bror Don Giovanni och hans maka Eleonora Guttadauro arvtagerskan till huset Guttadauro. Don Mario var den ende som hade Aragoniens kungliga blod från två källor, eftersom både hans far och mor var ättlingar i rakt nedstigande led till kung Jakob Erövraren. Detta beslut godkändes av konung Ferdinand II av Bägge Sicilierna och familjepakten registrerade 16.6.1853 i de kgl. arkiven i kungadömet. Däri föreskrevs bl.a. att under Don Marios omyndighet hans far Don Giovanni skulle vara ättens huvudman.

Don Giovanni arbetade under förmyndartiden energiskt för att hävda familjens dynastiska rättigheter och fullbordade det arbete som hans äldre bror Francesco Paternò Castello e Sammartino inlett. Det främsta redskapet var då familjens dynastiska orden – MOC Den kungl. familjen Paternò ville 1855 dekretera statuter för *Sociedad de Santha Agatha Instituita da Sovrani Baleardi* som re-etablerade *Militare Ordine del Collare di Sant'Agata dei Paternò* [återfinns i Bertuccis utlåtande]. Genom att använda de erkännanden som givits av de sicilianska kungarna rekryterade han de främsta företrädarna för den sicilianska adeln till MOC. Vidare återupplivades 1859 San Salvadors Kungliga Aragonesiska Orden, grundad av Alfons I år 1118, och 1861 grundades Kungliga Baleariska Kronans Orden. 1859 (efter Ferdinands frånfälle) undersökte Kgl Kommissionen för Adelstitlar anspråken från huset Paternò att förläna titlar och ordensutmärkelser, och kommissionen framförde till kung Francisco II att sådana förläningar var legitima. 2.2.1860 rekommenderade samma kommission till kung Francisco II att bevilja en ansökan av prins Don Mario Paternò Castello (då omyndig) att få kgl bifall till de 'ridderliga utmärkelser' som prinsen ville förläna. Ansökan bifölls 11.2.1860 och verkställighet uppdrogs åt ministern för sicilianska ärenden.

Därefter var Orden under många år en ren familjeorden och förlänades i huvudsak till släktingar och närstående.

Det fransk-österrikiska kriget i norra Italien 1859 (Solferino) gav ny fart åt den italienska enhetsrörelsen. I april 1860 utbröt på nytt en resning på Sicilien, som snart i Garibaldi fick en betydande ledare. 11.5.1860 landade Garibaldi i Marsala med tusen frivilliga. 28.5.1860 tågade han in i Palermo, och efter ett par månader var hela Sicilien utom Messinas citadell i hans händer. 18.8.1860 gick han över till fastlandet, och 7.9.1860 besatte han utan svärdsdrag huvudstaden Neapel, sedan den unge konung Frans och hans drottning flytt därifrån till fästet Gaëta, som sedan belägrades av Garibaldis styrkor.

Under de följande striderna mellan de belägrande och de neapolitanska försvararna vann de senare en drabbning vid Caiazzo, som föranledde kungen i eufori att ingalunda abdikera, utan 6.9.1860 proklamera att han vidhöll rätten till alla sina titlar och privilegier sådana de härrörde från hans oomstridda dynastiska arvsrätt och traktater, och högtidligen ogiltigförklara alla däremot stridande händelser och åtgärder.

Ett par dagar senare förlänades den spanske ambassadören av kungen titeln prins av Santa Lucia ; den värdigheten bekräftades småningom 1886 av det spanska heraldiska kollegiet.

Genom **kgl dekret 16.9.1860**, givet av kung Francisco och undertecknat i fästet Gaëta under belägring, i syfte att gynna hertigarnas av Carcaci familj Paternò Castello e Guttadauro i den omyndige Don Marios person, så erkändes Don Mario såsom bärare av rätten för evärdelig tid att förläna adelstitlar, immanent i Huset Guttadauros heraldiska patrimonium. Kung Francisco erkände också Don Mario som ärftlig Stormästare för *Militare Ordine del Collare di Sant'Agata dei Paternò* och utfärdade olika föreskrifter som skulle trygga den ärftliga successionen.

En folkomröstning hölls i det erövrade kungariket under hösten 1860, som med stor majoritet beslöt Bägge Siciliernas förening med konungariket Italien. Under det kung

Viktor Emanuel tog rörelsens ledning i sina händer och till sist genom slaget vid Volturno fördrev de neapolitanska styrkorna, höll sig Gaëtas starka fäste med kungaparet till 13.2.1861.